

Marina Marasović-Alujević

SREDNJOVJEKOVNA CURIA SABACHI U SPLITU

Onomastički prilog

U Statutu grada Splita iz 1312. g. spominje se »curia Sabachi« (Sabakov dvor), koje se položaj vjerojatno nalazio na mjestu mletačkog kaštela, sagrađenog početkom XV st. zapadno od jugozapadne kule Dioklecijanove palače¹⁾. Taj položaj naime proizlazi iz samog teksta Statuta, u kojem u glavi XII pete knjige stoji:²⁾

Cap. XII DE MURO FACIENDO AD CURIAM SABACHI

Item statutum et ordinatum est, quod potestas, uel curia, qui pro tempore fuerit in dicta ciuitate, teneatur facere murum a muro curie Sabachi uersus meridiem in mari, sicut stat murus sub turri archiepiscopatus, ita quod nec homo, nec bestia possit inde transire; teneatur etiam facere in mari, ubicumque eis melius et utilius unisum fuerit.

Additum est etiam, quod potestas una cum consilio scilicet iudicium et consiliariorum teneatur aptare et aptari facere murum curie Sabagchi taliter, quod ciuitas non possit esse fracta, ut nunc est.

Et teneatur etiam potestas facere quemdam murum ab angulo curie Sabachi usque ad angulum turris Petri Petrache et debeat cogere modis omnibus opportunis illos, qui habent domos et muros in dicta curia, ad eleuandum murum dicte curie, qui est in mari, ita altum sicut commune elauabit suum; dummodo commune teneatur dare eis manuales ad dictum murum faciendum.

Et ad predicta teneatur potestas uinculo sacramenti et pena et banno quiquaginta librarum de suo salario.

U hrvatskom prijevodu A. Cvitanića, koji je temeljito obradio Statut,³⁾ taj tekst glasi:

DL. XII O DUŽNOSTI IZGRADNJE ZIDINA KOD SABAKOVA DVORA

Isto tako određeno je i naređeno da su načelnik ili Kurija koji će stajati na čelu grada dužni izgraditi zid počevši od zida Sabakova dvora

pa prema jugu u more, kako stoji zid pod nadbiskupskom kulom tako da tude ne bude mogao proći ni čovjek ni životinja. A dužni su sagraditi (ga) i u moru gdje god im se bude činilo da je bolje i korisnije.

Dodano je također da je načelnik zajedno sa sucima i savjetnicima dužan popraviti i dati da se popravi zid Sabakova dvora tako da grad ne bude razbijen kao što je sada.

Načelnik je isto tako dužan podignuti neki zid od ugla Sabakova dvora pa sve do ugla kule Petra Petrake i mora na sve prikladne načine prisiljavati one koji imaju kuće i zidove u tom dvoru da podignu zid spomenutog dvora, koji se nalazi u moru tako visoko koliko će komuna podignuti svoj. Pri tom je komuna njima dužna dati radnu snagu da taj zid sagrađe.

Načelnik je dužan to napraviti pod vezom zakletve i pod (prijetnjom) kazne i globe od 50 libara iz svoje plaće.

U svojoj »Povijesti Splita« G. Novak je u poglavlju o izgledu grada u srednjem vijeku odredio položaj Sabakove kurije (koju na jednom mjestu naziva »kulom«⁴) i tumačeći izvorni tekst Statuta tvrdi da je ona morala biti »zapadno od kule Dioklecijanove palače, ondje gdje je Venecija kasnije podigla svoju kulu; da je ta »kurija« jedan zidom ograđeni prostor. Od ugla te kurije do ugla kurije (trebalo bi da bude »kule« — op. M. M. A) Petra Petrakinog. . . Kula Petra Petrakinog bila je mala kula između jugozapadne kule Dioklecijanove palače i zapadnih vrata grada.« Zbog ovakve identifikacije kule Petra Petrake s malom pravokutnom kulom (kod kasnije crkve sv. Mihovila »na obali«, a znajući za postojanje mokrog rukava, G. Novak je pretpostavio (i ucrtao na karti srednjovjekovnog grada) zid, koji koso ide od Sabakova dvora prema sjeveroistoku, umjesto ravno prema jugozapadnoj kuli Palače. G. Novak, međutim, ništa ne govori o značenju imena »Sabachi«, a da je taj podatak ostao nepoznat vidi se i po bilješci A. Cvitanića, koji tvrdi da je danas »teško odgovoriti na pitanje što je u stvari curia Sabachi.«⁵

Istražujući antroponimiju srednjovjekovnog Splita došla sam do nekih podataka, koji bi možda mogli pomoći u rasvjetljavanju tog pitanja.

Prvi dio tog naziva, tj. sama riječ »curia«, prilično je jasan pojam. U klasičnom latinskom jeziku termin »curia« ima više značenja, od kojih se nijedno ne bi moglo primijeniti u kontekstu »Sabakina dvora«. Tek se u srednjovjekovnoj latinštini, opet među više značenja (sudište, vijeće ili senat, gradsko zemljište, seljački posjed), javlja i ono koje se može primijeniti na problem, koji raspravljamo, a to je: *kuća, palača ili dvor* u smislu vlasničko-građevinskog sklopa⁶.

Da se u našem slučaju zaista radi o većem građevnom sklopu, pokazuje i već citirani tekst Statuta, iz kojeg proizlazi da je unutar same kurije bilo više kuća i zidova.

U srednjovjekovnim se dokumentima u Dalmaciji na više mjesta spominje termin »curia« ne samo u značenju općine (komune), kao što je slučaj upravo sa splitskim Statutom, nego i u značenju kompleksa kuće, palače, odnosno dvora, vjerojatno izvan samog grada.⁷ Naziv »curia Sabachi« (ili »Sabagchi — kako to samo na jednom mjestu stoji u spomenutom tekstu) može se dakle protumačiti kao građevni kompleks, ograđen zidom, koji je sadržavao rezidenciju nekog Sabaka (Sabacus-a) ili obitelji Sabachi.

Budući da je to ime sačuvano u genitivnoj formi Sabachi (ili Sabagchi) jedino u srednjovjekovnom Statutu Splita, to je potrebno potražiti najbliže antroponime (etimološki i vremenski) koji se javljaju u srednjovjekovnim dokumentima, da bismo se približili rasvjetljavanju pojave tog imena.

Najstariji srednjovjekovni antroponim koji je najbliži genitivnom obliku *Sabachi* je osobno ime *Sabacius*. U Splitu je najstarija poznata osoba s tim imenom *Sabacius filicus Cepuci*, koji se spominje oko god. 1080. u poznatoj ispravi Petra Crnog, kojom se daju posjedi crkvi i samostanu sv. Petra u Selu.⁸⁾

U XII st. spominje se splitski djakon *Sabacius Tiveri*,⁹⁾ a nešto kasnije (g. 1178) isto ime *Sabacius* (ili *Sab(b)atius*) nosi ugledni splitski građanin, koji se u dokumentima uvijek označava sa svojom funkcijom: »clerius«, »notarius«, »comunis notarius«, »subdiaconus sancti Domnii«, »canonicus ac comunis iuritus notarius«.¹⁰⁾ Čini se da je taj Sabacije dugo živio i djelovao u gradu, jer se javlja u velikom broju povijesnih izvora iz početka XIII st. opet s funkcijom »presbyter et notarius« između 1201. i 1223.¹¹⁾ U tom razdoblju javlja se i jedan *Sabatius consul*¹²⁾ pa nije isključeno da se to ime odnosi na istu osobu uglednog splitskog svećenika i gradskog notara.

Sredinom XIII st. javlja se u nekoliko isprava splitski plemić *Drago Sabaci*. Tako se u dokumentu iz 1266, kojim samostan sv. Benedikta u Splitu mijenja neke svoje zemlje, među uglednim građanima spominje među sucima i Drago Sabaci.¹³⁾ Godinu dana kasnije (1267) u dokumentu kojim jedna građanka zalaže svoju kuću ponovno su prisutni isti suci i među njima Drago Sabaci¹⁴⁾ Iste godine oni su prisutni li pred sudom, gdje se raspravlja o posjedima crkava sv. Benedikta i sv. Izidora,¹⁵⁾ što se opet ponavlja u još jednom dokumentu iz iste godine.¹⁶⁾

Iako iz navedenih isprava nije jasno da li se ime *Sabachi*, spomenuto u splitskom Statutu, odnosi na genitivni oblik imena *Sabachus*, ili *Sabacus* (odnosno *Sabacius*), označavajući oca suca Drage, ili se već radi o pojavi prezimena koje nastaje kao patronimik, analogno nekim sličnim pojavama u prezimenima tog vremena (npr. Petraca, Madii, Alberti, Comuli i dr.), ipak se i u jednom i u drugom slučaju radi o imenu uglednog Splitsanina, kojeg možemo dovesti u vezu s imenom plemićkog dvora, smještenog neposredno uz jugozapadni ugao grada. Male razlike u genitivnom obliku imena iz Statuta (*Sabachi*) s onim iz dokumenata (*Sabaci*) ne bi trebalo da budu prepreka ovakvoj identifikaciji, kad znamo za veoma česte greške u srednjovjekovnoj transkripciji, tim više što u samom Statutu nailazimo na dvije različite forme istog imena (*Sabachi* i *Sabagchi*).

Na osnovi toga može se, dakle, iznijeti pretpostavka da se *Curia Sabachi* odnosi na posjed obitelji nekog uglednog građanina *Sabacusa* ili *Sabaciusa*, možda iz istog roda kome je krajem XII i početkom XIII st. pripadao gradski notar, odnosno sredinom XIII st. otac gradskog suca Drage.

Potkraj srednjeg vijeka gube se podaci o tom imenu (ili prezimenu), tako da već u XVI st. kad postoji potpuniji pregled splitskih imena i prezimena, osnovan na matičnim knjigama,¹⁷⁾ ne nalazimo više taj antroponim.

Pitanje je da li je i u vrijeme pisanja Statuta početkom XIV to ime uopće nosila neka živuća obitelj, ili se pak naziv »*Curia Sabachi*« u Statutu upotrebljava već kao toponim u kojem je zadržano ime već nestale obitelji. Iz teksta Statuta u kojem se govori o »onima koji imaju kuće i zidove u tom dvoru« moglo bi se, dapače, zaključiti da je prostor kurije već tada bio razdijeljen među više vlasnika, možda sasvim drugih obitelji, (isto) kao i to da je izvorna *curia Sabachi* već imala djelomično porušeni južni zid prema moru što implicite govori o njenoj starosti. Čak i kao građevni kompleks Sabakov dvor je veoma brzo fizički nestao, jer je na njegovu mjestu podignut već početkom XIV st. samostan sv. Klare.¹⁸⁾ I taj samostan je nešto kasnije s tog mjesta preselio radi gradnje mletačkog Kaštela na istom položaju.¹⁹⁾

Od Sabakova dvora nema danas nikakvih materijalnih ostataka, ali bi arheološka iskopavanja možda mogla otkriti barem temeljne zidove nekadašnje srednjovjekovne kurije, za koju znamo samo zahvaljujući okolnosti što je u određenom razdoblju povijesti grada opisana kao dio gradskog obrambenog sistema.

BILJEŠKE:

- 1) Statut grada Splita, srednjovjekovno pravo Splita, Književni krug Split, 1985.
- 2) Prijepis izvornog latinskog teksta (*Ius spalatense medii aevi*), o. c., 197.
- 3) O. c., 255.
- 4) G. Novak: Povijest Splita, knjiga prva, Split, 1957, str. 488.
- 5) Statut grada Splita, bilješka 92 na str. 255.
- 6) *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae*, II, 328.
- 7) *Ibid.*
- 8) *Codex Diplomaticus*, I, str. 175.
- 9) *Codex Diplomaticus* II, str. 46, 56, 58.
- 10) *Codex Diplomaticus* II, 285.
- 11) *Codex Diplomaticus*, III, str. 5., 34, 54, 68, 81, 96, 112, 127, 131, 190, 211, 227.
- 12) *Codex Diplomaticus*, III, str. 96.
- 13) *Codex Diplomaticus*, V, str. 399.
- 14) O. c., 421.
- 15) O. c., 426.
- 16) O. c., 430.
- 17) N. Bajić Žarko: Splitski antroponimi krajem XVI do 30. godina XVII stoljeća, Čakavska rič, 1, Split, 1986, str. 23—122.
- 18) A. Petričević: Samostan svete Klare u Splitu, 1308—1978, Split, 1979, str. 15—17.
- 19) D. Kečkemet: Splitski kaštel, Anali Historijskog instituta Jug. Akad. znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 1955—56.